

OVIDIU PAPADIMA – DE LA „O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ
A LUMII” LA „CREATORII ȘI LUMEA LOR”

Iordan Datcu

Dacă în prima sa perioadă de creație a fost cu deosebire critic literar, care a avut, timp de șapte ani, rubrică permanentă la „Gândirea” și a tipărit volumele *O viziune românească a lumii* (1941), *Creatorii și lumea lor. Schițe de critică literară* (1943) și *Poezie și cunoaștere etnică* (1944), după 1944 face critică literară doar sporadic, iar în demersul său predomină studiul de istorie literară: *Cezar Bolliac* (1966), *Heinrich von Kleist* (1967), *Ion Pillat* (1974), *Ipostaze ale iluminismului românesc* (1975) și studiul de folclor, *Anton Pann, cântecele de lume și folclorul Bucureștilor* (1963), *Literatura populară română. Din istoria și poetica ei* (1971). Volumul *Scritorii și înțelesurile vieții* (1971) este o reeditare, selectivă a celui din 1943, *Creatorii și lumea lor*.

Din prima etapă a scrisului său ne preocupă aici doar două cărți: *O viziune românească a lumii*, definitorie pentru modul cum a conceput criticul etosul românesc, și *Creatorii și lumea lor*, care conține toate notele definerii ale demersului său critic de până la 1945.

Cea dintâi caracteristică a cărții lui Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii*. Studiu de folclor (București, colecția „Convorbiri literare”, 1941) este perspectiva ortodoxistă din care este examinată creația populară românească, declarată ferm: „pecetea creștină imprimă fiecare amănunt al folclorului nostru”. Se face îndată precizarea: creștinismul folclorului nostru „e o realitate, dar o realitate specifică lui, – nu una pur teologică, adică de o nedezmințită fidelitate față de dogme”. Demersul autorului a beneficiat și a fost facilitat de „înaltele strădanii a două spirite cari au să lase multă vreme urme adânci în viața culturii românești”, Nichifor Crainic și D. Caracostea. Pe de altă parte, audierea de către tânărul Papadima, la Universitatea din Berlin, a cursurilor profesorului Adolf Spamer i-a întărit convingerea că la descifrarea viziunii poporului asupra lumii trebuie convocat folclorul. Să adăugăm că, în anii când își elabora lucrarea, a citit studii ca acestea: Louis Reynaud, *L'âme allemande* (1934), Jules Legras, *L'âme russe* (1934), Comte Sforza, *L'âme italienne*, toate apărute la editura pariziană Flammarion.

În credințele poporului român Dumnezeu este atotprezent, imaginea sa fiind cea biblică, însă mult mai umanizată. Aceleași credințe propun imaginea, grandioasă, a cosmosului și pe aceea a vieții propriu-zise, pământeste, cu ordinea sa. Folclorul dezvăluie atitudinile fundamentale ale românului, modul de a gândi și de a viețui al țăranului, o viață trăită în cadre specific naționale și în respectul unei

ordini etice creștine, o ordine cosmică și umană, cosmosul fiind conceput ca o prelungire a sufletului țaranului și fuzionând cu umanul. Rânduielele satului tradițional sunt validate și de lumea cerească, sfinții fiindu-i țaranului familiari și avându-și, ca și acesta, preocupări agreste, ceea ce-l face pe autor să spună că țaranul român a mutat „sociologia în cer și teologia pe pământ, împăcându-le pe amândouă în aceeași unitate de viață”. Notele distincte ale viziunii românești a vieții sunt: fraternitatea omului cu toate făpturile firii, liniștea, echilibrul, realismul concepției despre viață, despre armonia lumii, milostenia, conștiința muncii, modul de a concepe rânduiala lumii ca izvorând din înțelepciunea lui Dumnezeu. Ordinea creștină se întemeiază pe milostenie, măsură, sobrietate, cuviință, pe respectul față de cosmos, pe teama de păcat. Poporul român are o viziune fundamental creștină asupra lumii, natura în armonia ei fiind creată și privegheată de Dumnezeu și de sfinți, total având o finalitate divină, de unde liniștea vechii țărâni, viața acesteia desfășurându-se după armonioase rânduiele. La imprimarea acestor convingeri, la formarea sufletului etnic au contribuit ordinea spirituală moștenită, folclorul („expresie” și „ordine de viață”), biserica și curtea boierească, în fine un gen de literatură scrisă, cărțile populare.

Cu un respect religios față de fire, creație a lui Dumnezeu, omul se poartă cu o infinită dragoste față de animale, interpretează omenește stihiele, animă întregul cosmos. Firea îi este prieten supus, căreia îi cunoaște semnele. Datoria omului este să prezeve puritatea firii, sfințenia ei, să n-o întineze prin necugetate păcate. Sunt nenumărate pildele citate de autor în sprijinul convingerii că civilizația sătească tradițională avea față de natură sentimente de dragoste, de respect. Cartea lui Ovidiu Papadima este strigătul de alarmă al unui intelectual panicat de rezultatele nefaste ale modernizării care a distrus vechi structuri fără a pune altceva trainic în locul lor, care l-a scos pe om din armonia firii, care l-a înstrăinat, l-a însingurat. Vechea cultură populară, înțeleasă ca un mod de a trăi și de a gândi, avea un bine consolidat caracter de organicitate, se împlinea din bunătatea divină, era „o imensă armonie de ordini și de ierarhii, se conducea după credințe și înțelepciuni constituite într-un tot de o rară armonie”. Autorul a semnalat, încă în cadrele lumii tradiționale, o serie de mentalități și atitudini deplorabile. N-a putut prevedea însă ce aspecte catastrofale avea să ia, în timpul comunismului, disprețul conducătorilor față de civilizația sătească, față de sfintele credințe ale țaranului, deposedat de pământ, pedepsit pentru că ținea la tradițiile străbune, adesea alungat din casa sa.

O notă aparte a mentalității vechii țărâni era dată de „sentimentul de dragoste și intimitate față de natură”, de „legătura de la suflet la suflet” cu natura, despre care se credea că este și ea „învrednicită cu har înaintea Dumnezeirii”. „O concepție aproape ascetică a vieții se încheagă – scrie autorul – din teama de a nu întina prea mult cu păcate omenești blândețea și puritatea naturii”. Față de natură se manifestau „atitudini de profund respect”, o credință spunând, spre exemplu, că e păcat să lași toporul înfipt în inima lemnului. Năravuri moderne, expresii ale dorinței de îmbogățire, ale interesului economic, au uitat cu totul aceste precepte,

păduri întregi căzând la pământ din dorința de îmbogățire de după 1990, ape au fost infectate de rezidurile toxice ale unor fabrici, aerul a fost poluat de coșurile fabricilor. S-ar spune că nimic n-a mai rămas din respectul pentru sfințenia firii al țărănimii tradiționale, al ei, dar și al cetățenilor flămânzi de îmbogățire.

Cartea nu este în mod uniform o laudă a viziunii vechii țărănime, nu este în întregime o apologie. Sunt remarcate, cu surprindere, unele înțelegeri „întoarse”, ca, de exemplu, mentalitatea care privea cu înțelegere beția ori năravul hoției, justificarea furtului atunci când el îi îngăduia făptașului existența, ca tâlhăria privită „ca un gest firesc de viață la vreme de nevoie”. „Poporul e convins – scrie Papadima – că Dumnezeu nu numai că îi tolerează și-i iartă ca tâlhari, dar îi și ajută”. Semnalează, de asemenea, că țărănul tradițional era foarte „anarhic și rebarbativ” în relațiile sale cu statul modern.

Cartea s-a bucurat, la apariție, de o amplă receptare critică. Petru Comarnescu, în „Timpul” (12 octombrie 1942), a apreciat-o ca „o primă și remarcabilă încercare de a sintetiza – într-o cuprindere organică și unitară – înfățișările specifice vieții și spiritualității țărănești”, ca „valorificare măreață și cinstită a multor lucruri pe care le știam, dar poate nu le legasem în felul dlui Papadima, dar și altora, pe care le constatăm cu surprindere”. Ion Șugariu remarcă, în „Basarabia” (12 octombrie 1942), pe lângă meritul de a fi dezbătut o tematică mai puțin abordată, și altă calitate de seamă a cărții, aceea de a fi „un model de corectitudine și cinste profesională, putând fi folosită și în acest sens de cei cari vor continua drumul început, desăvârșindu-l”. Concluzia recenziei sale, pe care a făcut-o nu de pe poziția criticului literar, ci a cititorului fără pretenții, este că Papadima a adus „o contribuție de mare preț în eseistica românească”. Pericle Martinescu, în „Meșterul Manole” (nr. 104, ianuarie–aprilie 1942), opinează că din lucrarea lui Papadima „se desprinde...cea mai curată icoană sufletească și spirituală a neamului românesc”.

Ovidiu Papadima și-a structurat lucrarea pe documente autentice, pe care le-a înfățișat cu fidelitate atât în fondul, cât și în expresia lor. Mai mult decât atât, nu și-a propus să demonstreze, ci să înfățișeze, nu și-a propus o lucrare „de știință”, ci „de convingere”. Tot așa cum n-a dorit să facă un studiu de folclor comparat. Nicăieri nu afirmă că valorile românești (pe unele dintre ele le-am amintit mai sus) sunt specifice doar poporului român. Dimpotrivă, spune limpede: „Viziunea aceasta e românească întrucât la noi trăiește organic. Nu e exclusiv a noastră, fiindcă se aseamănă în unele din liniile ei cu ale unora, în altele cu ale altora dintre popoarele cari ne înconjoară”. Nu și-a conceput lucrarea ca o monografie, ci doar ca o deschidere. Toate aceste precizări ale autorului era necesar să le reamintim fiindcă unii critici ar fi dorit ca lucrarea să fie altceva decât și-a propus.

Cum va parcurge lectorul de astăzi cartea lui Papadima? Cu sentimentul că citește un basm. Încă de la apariția ei, un sensibil poet, Iulian Vesper, în „Universul literar” (2 mai 1942), observa că „numai într-o libertate de basm și de vis se putea înființa o atât de pură și cutezătoare imagine despre lume, despre Dumnezeu și

destin”, că din carte se desprinde „profilul arhangelic al omului român”. Perpessicius, într-o cronică din 18 aprilie 1942 (vezi Perpessicius, *Opere*, 9, Editura Minerva, 1979, p. 348–354), spunea că lectorul parcurge cartea cu interes și curiozitate fiindcă „materia e continuu gândită, într-un spectacol feeric, pe care cititorul îl urmărește cu aceeași uimire cu care autorul nu pregetă să-l regizeze”.

Pentru P. Ionescu, în recenzia sa din „Revista Fundațiilor Regale” (an. IX, 1 aprilie 1942, p. 222–224), în a cărui opinie cartea „respiră atmosfera unei unități organice pe care numai o muncă dârză, o cercetare adâncă și disciplinată o puteau impune în primul plan al atenției”, are și un motiv personal să salute apariția cărții, în care a găsit câteva opinii ale sale exprimate anterior: „Am întâlnit cu bucurie afirmațiuni corespunzând aproape literal unor afirmațiuni ale noastre. Astfel noi afirmam în două articole din «Gândirea» că ceea ce poate constitui o tablă a caracterelor fundamentale ale sufletului românesc se reduce la câteva aspecte printre care notăm: spiritul de religiozitate, nevoia de concret – asupra căreia am stăruit – atitudinea senină în fața morții, optimismul și vitalitatea, cosmicismul – idee subliniată și de Vasile Băncilă și de Lucian Blaga. Îndeosebi stăruisem asupra ritmului firesc dintre nevoia de concret și evadarea în abstracțiune, afirmând că există o tendință constantă de a concretiza abstractul, de a face să se coboare transcendența. Este ceea ce a întărit și Lucian Blaga. Pe de altă parte, am putut surprinde «pe viu» substratul «cenzurei», noțiune atât de frecventă în sistemul lui Blaga, precum și ideea schițată în *Trilogia cunoașterii* și reluată în *Diferențialele divine* ale «minus cunoașterii». Socotește că ar fi pueril să pretindă anumită paternitate asupra acestor opinii, în fond fiind vorba doar de *întâlnirea* a doi cercetători pe același teren.

În genere elogioase, recenziile apărute au formulat puține rezerve. Pericle Martinescu a observat că „Tratate fragmentar – ceea ce nu înseamnă să-i facem din asta o obiecție, deoarece opera capătă prin aceasta un caracter oarecum expozitiv, lucru ce, credem, n-a stat în intenția autorului, problemele de folclor abordate în volumul de față au, totuși, o unitate bine precizată, întrucât întregul material se polarizează în jurul unei axe”. Sebastian Cristea Sima, în „Revista de filozofie” (1942, 1–2), opinează: „Lucrarea ar fi dobândit un aspect cu totul deosebit și o autoritate și mai pronunțată, dacă n-ar fi întrebuițată câteodată, pentru justificarea afirmațiilor sale, exemple care nu se găsesc răspândite pe tot cuprinsul țării și care nu au o circulație generală. Pe temeiul unor documente răzlețe de folclor, nu se pot stabili adevăruri valabile, în orice împrejurare, adică adevăruri cu un vădit caracter științific”. Continuând, recenzentul spune că Papadima a prevenit o asemenea obiecție prin titlul lucrării și prin precizările din cuvântul înainte. Pentru Comarnescu a semnalat „disproporția” „între importanța unor aspecte sau teme față de altele” și eludarea unor „elemente care ar îndreptăți teze contrare aceloră susținute de d. Papadima. Oricine știe că găsești proverbe ca să explici orice, teama de paradox nefiind o caracteristică a poporului”.

Unul dintre recenzenți a observat că eseul lui Papadima n-a fost recenzat, la apariția lui, de niciun folclorist. E adevărat, au scris despre el scriitori, ca Pericle Martinescu, Iulian Vesper, Doina Peteanu, Ilariu Dobridor, câțiva publiciști, ca P.P. Ionescu, Mihai Niculescu, C.D. Papastate, singurele recenzii ale unor personalități fiind acelea semnate de Perpessicius și Petru Comarnescu. O opinie a unui folclorist a venit târziu, la peste trei decenii de la apariția cărții, și-i aparține lui Ovidiu Bîrlea, în cartea sa *Istoria folcloristicii românești* (1974), opinie pe care o reproducem integral: „Cum arată și titlul, autorul vrea să înfățișeze aspecte specifice poporului român, dar pentru aceasta el ocolește nevoia elementară de a le compara cu cele ale popoarelor din jur. Declarând «că în această carte nu se face folclor comparat», autorul aruncă anatema asupra metodei comparative, ca una ce a fost folosită de pozitiviști în chip mecanic, unde accentul era pus pe uniform, pe inert. Studiul său are țeluri mai înalte, urmărind «în folclor ceea ce se individualizează în trăsături tipice iar nu ceea ce se aseamănă prin coincidențe de materialuri. Pe noi nu ne mai pot deruta aceste coincidențe, deoarece căutăm să privim orice trăsătură ca făcând parte dintr-un tot organic». În lucrare nu se văd nici aceste «coincidențe», nici «trăsături tipice» care nu s-ar potrivi și altor popoare, încât se pot citi naivități de felul acesteia: «Toate însă își găsesc întemeierea pe o singură convingere, specifică folclorului nostru întreg: aceea a vieții însuflețite a întregii firi, care trăiește în spirit după chipul și asemănarea omului – care e la rândul-i creatura cea mai asemănătoare lui Dumnezeu». Orice colecție de folclor din orice continent stă mărturie nedezmințită de cât de răspândită este umanizarea naturii înconjurătoare etc. Papadima nu se îndoiește că «factorul cel mai activ în formarea sufletului nostru etnic – și deci și al folclorului – a fost Biserica» – iar «bizantinismul nostru de mai târziu – care a avut ecouri adânci și în folclor – n-a fost astfel o cotitură nefirească a istoriei noastre, ci dimpotrivă o consecință foarte normală și foarte logică a orientării rădăcinilor originare ale culturii noastre». Afirmația nu e sprijinită cu nimic, autorul nu citează nicio componentă bizantină a folclorului nostru, care nici nu există, dacă se face abstracție de unele legende religioase, propagate prin cărțile populare. Fondul trac e expediat prin câteva fraze mărețe și în cele din urmă nu e de mirare dacă «suntem mai degrabă dispuși să admitem influența noastră asupra tuturor popoarelor mult mai tinere – și ca formație și ca creștinism – decât noi, din jurul nostru, decât să ne închipuim înrăurirea lor asupra noastră». De vreo argumentație nici urmă”.

Ovidiu Bîrlea trece peste unele precizări făcute de Papadima, și anume că n-a voit să facă „o lucrare de știință, ci una de convingere”, o carte „pentru cât mai mulți”, că n-a voit să diferențieze folclorul românesc de cel sud-est european, că acele componente ale viziunii românești (nevoia de concret, rânduiala, mila, sfințenia muncii și multe altele) nu există doar în cultura populară românească, că „nu e unică substanța – ce poate fi universală – ci nuanțele ei și mai ales echilibrul în care se îmbină aceste nuanțe, aspectul sub care trăiesc toate organic”. De asemenea, Bîrlea n-a ținut seama că în mod declarat autorul n-a voit să facă o

lucrare de comparatistică. Peste alte două decenii, un alt folclorist, din altă generație, Mihai Coman, în „Tribuna României” (1987, 334), opinează că Papadima a pus accent prea apăsător pe componenta creștină, ortodoxă a folclorului nostru. Civilizația folclorică mi se pare mai laică și mai păgână decât susținea – cu patos – Ovidiu Papadima în anul 1941. Iar valorile ei majore (cum ar fi dragostea de muncă, puritatea, respectul, blândețea, înțelegerea legilor firii, optimismul ș.a.) țin de dimensiunile ei strict populare și străvechi, țin de un sistem care s-a constituit istoric și a evoluat în istorie, nefiind expresia unui anumit model etico-filosofic, impregnat odată în spiritul folcloric și împietrit pentru totdeauna în el. Sentimentul meu este că, în aceste pasaje, autorul plătea încă tributul unor idei, pregnante în epocă, pe care însă evoluția ulterioară a științei și culturii noastre nu le-a validat în totalitate”. Întrebarea noastră este dacă nu și autorul acestor considerații plătea tribut unor idei, pregnante în altă epocă. Văzând în cartea lui Papadima mai mult decât și-o dorise acesta, adică „studiu de folclor”, ci o carte care se situează „în acea zonă de graniță – și de contact – ce unește cercetarea științifică cu meditația filozofică, analiza de specialitate cu extrapolarea teoretică de largă deschidere”, Mihai Coman are, dincolo de rezerva de mai sus, o bună opinie despre *O viziune românească a lumii*, despre autorul ei, în cartea acestuia „fervoarea ideatică clocotește”, în ea „se simte inima tânără a autorului, se simte acel elan juvenil unic, pe care îl pierdem odată cu trecerea anilor și căruia i se pot ierta, în numele «entuziasmului» și setei creatoare pe care le emană, orice excese, orice neîmpliniri. Iar dacă această carte cucerește și acum, după trecerea a aproape o jumătate de veac, după ce metodele de cercetare s-au schimbat atât de mult, după ce concepția noastră despre viață și lume s-a modificat într-atât, ceea ce cucerește este tocmai acest suflu incandescent, este fervoarea cu care a fost scris fiecare rând, este patosul ideii ce răbufnește din fiecare pagină”.

Prezentând, în *Panorama deceniului literar românesc 1940–1950* (Editura pentru Literatură, 1968), câțiva critici și esești, Alexandru Piru se oprește și asupra operei lui Ovidiu Papadima, critic literar și folclorist: „Critica lui Ovidiu Papadima este axată pe noțiunile de etnic și ortodoxie, fiind o aplicare a ideologiei gândiriste formulate de Nichifor Crainic. *O viziune românească a lumii* încearcă, fără puterea de construcție a lui Lucian Blaga, să definească, servindu-se de folclor, concepția despre lume și viață a poporului nostru din mitologia și literatura lui, așadar mult discutatul specific național, care s-ar găsi în chip mai pur, cum au crezut și sămănătoriștii și poporaniștii, la țară, acolo unde influențele străine se resimt mai puțin ori chiar deloc. Din păcate, notele stabilite (nevoia de concret: rânduiala, mila, sfințenia muncii, puritatea, respectul față de cosmos, moartea privită cu liniște și, în genere, optimismul) sunt prea vagi, putând fi atribuite și altor popoare din spațiul sud-est european, iar considerarea lui Petru Lupu ca simbol al ortodoxismului nostru («un bob din puritatea dintâi») miră la un om cult. Totuși, efortul criticului de a lua cunoștință de psihologia etnosului românesc rămâne legitimă, și contribuția, oricât de mică, se cade luată în seamă”.

Convins că „o viziune aparte a lumii este în același timp și o formă de gândire deosebită”, Papadima a năzuit, cum scria în 1943, să revină cu o nouă carte despre „această realitate uriașă care e viziunea lumii în zbuluciumul culturii umane”, de data aceasta, necantonată la fenomenul românesc, pe care n-a mai scris-o.

Reeditând, în 1995, cartea lui Ovidiu Papadima, editorul I. Oprișan spune într-o succintă postfață – în care sintetizează modul cum autorul cărții a surprins mai mult pe profunda-i intuiție critică și pe asociațiile spontane ale primei lecturi decât pe cercetări riguroase de durată – că profesorul Papadima propune o perspectivă rămasă, după mai bine de o jumătate de secol, încă ademenitoare.

Volumele de critică literară ale lui Ovidiu Papadima, cuprinse între *Neam, sat și oraș, în poezia Octavian Goga* (1941) și *Ipostaze ale iluminismului românesc* (1975), s-au bucurat, în mod constant, de atenția criticii, mărturie stând antologia *Viața cărților lui Ovidiu Papadima* (Editura Vestala, 2004, 156 p.), alcătuită de Dorina Grăsoiu, care conține 42 de recenzii și articole. În ultimele două decenii (1990–2009) însă sintezele critice nu cuprind articole despre el. Alex Ștefănescu, în *Istoria literaturii române contemporane 1941–2000* (Editura Mașina de Scris, 2005), îi acordă doar câteva rânduri: „Ovidiu Papadima stârnește controverse cu amplul său eseu *O viziune românească asupra lumii*, în care se folosește ca material de observație literatura cultă și populară a românilor”. Câteva precizări eseul se subintitulează „studiu de folclor”, nu a stârnit nicio controversă la apariție, toate recenziile (14 la număr) fiind la unison laudative, iar cât privește folosirea literaturii culte, ea se rezumă la ultimul capitol, *Folclor și clasicism*, în care teza existenței unei relații între folclorul românesc și clasicismul antic este ilustrată prin opera lui Calistrat Hogaș. În fine, Papadima mai este citat în capitolul *Scritori arestați*.

O altă afirmație care se cuvine să fie corectată este aceea că „Timp de peste 15 ani nu va avea dreptul să publice”. Criticul prelua, e adevărat, o afirmație a lui Papadima însuși (vezi cartea sa *Evocări*, 1997, p. 32). Adevărul este altul: eliberat din închisoare la 7 noiembrie 1955, începe să publice – în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”: *Anton Pann și cântecele de lume* (1957) și *Considerații despre doină* (1960); în „Foaia poporului”: *Aspecte folclorice* (1961), iar în 1963 publică antologia de lirică populară *Cu cât cânt, cu atâta sunt*. Afirmația ar fi întru câtva adevărată dacă s-ar referi strict la tipărirea unui volum personal: într-adevăr, după volumul *Poezie și cunoaștere etnică* (1944), îi mai apare un volum personal abia în 1963, *Anton Pann, cântecele de lume și folclorul Bucureștiului*. Nicolae Manolescu, în *Istoria critică a literaturii române* (Paralela 45, 2008), îl socotește pe Papadima demn de a figura doar în dicționare.

Există o vădită legătură între *Creatorii și lumea lor* și cartea anterioară, *O viziune românească a lumii* (1941), convingerile din aceasta trecând în ceea ce cere autorul creatorilor de literatură. Criticul crede în artă „numai și numai ca unul din înaltele moduri ale omului de a răspunde marilor întrebări ale vieții și lumii”. Creatorul adevărat continuă, „aduce cu sine o anumită viziune a lumii”, care nu

este „deloc sistem de filozofie sau religie”, ci o viziune prin care dă răspuns „grozavelor apăsări ale tainelor cosmosului”. Această viziune nu este doar una individuală, ci și „o grandioasă realitate supraindividuală”. Aceste două categorii, individualul și supraindividualul, pot sta într-o „rodnică polaritate de viață” în cadrul etnicului. Cu un astfel de mod de percepere a creației, Papadima constată, extrem de contrariat, că literatura anilor '40 ai secolului trecut era una inactuală, cei mai mulți scriitori trăind... în lună, între creația lor și „zbuciumul vremii” existând o prăpastie. Poezia lor „nu izvorăște din nimic”, este „firavă și clorotică”, „chinuită în încâlcelile ei de formă”, crezându-se modernă prin „prețiozitățile și obscuritățile ei voite”. Nu constată în poezia momentului nimic din suprarealismul francez ori din expresionismul german, ci doar clișee, „multiplicate la infinit” de revistele avangardiste. O poezie care nu este cu adevărat modernă, care „trăiește o viață artificială, de seră”, o poezie „încremenită în admirația snoabă a aceluia stilat poet de salon care e Paul Valery, fără a beneficia întru nimic de întreg trecutul de rafinament al gândului și al expresiei care dă temelie experienței acestui admirator al lui Racine. Excepția de la această poezie românească a momentului, de la această poezie firavă, artificială, crede că au făcut Aron Cotruș, George Gregorian, Mihai Beniuc și D. Ciurezu.

Modernismul prozei este și el unul caricatural și constă „în exploatarea în chipul cel mai trivial și elementar a formulei psihologismului”, „un ușor psihologism de import francez, foarte anacronic și acesta”. O proză care nu face decât să aducă personajele de la sat la oraș, care, îndrăgostiți, dragostea lor nu are „robustețea sănătoasă a vieții mai curate”, ci este doar „un vulgar și facil erotism”. O literatură cu „un orizont meschin”, cu eroi care „nu au nimic din spiritul vremii noastre, din concepția, din stilul actual de viață”, modernitatea ei reducându-se la câteva elemente” de pitoresc modern: radio, matchuri de box, zboruri cu aeroplanul”. Până și costumația lor nu le vine. Ce-i lipsește acestei proze? Îi lipsesc, scrie cronicarul, „acele o mie și una de fapte mărunte ce caracterizează cotidianul vieții noastre”. O literatură neancorată la problemele stringente ale momentului, ci „creează cu totul convențional, după rețete vechi și facile”. Nimic la acești scriitori anemici nu amintește de forța de creație a unui Balzac.

Această literatură, inactuală, trebuia să cedeze locul uneia aplecate spre preocupările vremii, uneia plină de viață. Dintre înaintași îl prețuiește, în primul rând, pe M. Eminescu, „un romantic ca aspirații și un organicist ca mod de a gândi; un om de uriașă cultură europeană și un adânc vizionar poetic al esențelor patriarhale ale spiritului românesc”. Pe Vasile Alecsandri îl vede prin prisma naționalismului operei sale, la fel ca pe Eminescu. La I. Heliade Rădulescu admiră „misticismul său religios, voința lui de a-și porni energiile din trecutul nostru”. La B.P. Hasdeu admiră „concepția înalt creștină”, acesta fiind, „în aproape tot ce a scris ca vers..., unul din puținii noștri poeți în care Dumnezeu există vizibil”. În tot ceea ce a scris, în anii '40 ai secolului al XX-lea, Ovidiu Papadima a pledat ca literatura să dea expresie „marilor frământări ale sufletului nostru etnic”, fiindcă

socotea că ne aflăm la o răscruce a istoriei noastre. Ideea afirmării, prin literatură, a ortodoxismului nostru, văzut ca „regenerare etnică”, este o constantă a criticii sale, și când nu află în poezia epocii, la poeți de talia lui Ion Barbu, îi denunță fără menajamente absența, ca în articolul *Când Dumnezeu lipsește*, recenzie la studiul lui Tudor Vianu, *Introducere în poezia lui Ion Barbu*, în care se arată nemulțumit de „fuziunea în abstracție a materialului poetic”, de obscuritatea poeziei acestuia, pe care o admiră totuși pentru „mișcarea atât de caldă, de muzicală a versului”, poezie din care lipsește însă ceva esențial: „Pentru ca talentul mare – ca bogăție pitorească și putere de sugestie muzicală – al d-sale să anime o poezie pe potriva lui, i-a lipsit grăuntele de muștar al credinței dintr-însa, în minunile înalte, mai presus de orice. Poezia d-lui Barbu e o mișcare armonică a inteligenței doar în jurul ei însăși. De aceea atrage și totuși rămâne străină, sterilă. E un poet fără Dumnezeu, fără ca măcar să-l caute undeva. Căci acela din «În văile Ierusalimului, la unul/Păios la raze, pământiu la piele» dintr-o lume care e mult mai aproape de Isarlâc decât de Galileea”.

Și pentru că „grăuntele de muștar al credinței” nu-l găsește la poeți ca Ion Barbu, Ovidiu Papadima îl laudă la poeți cu totul modești, ca iconarul Teofil Lianu, care în *Curcubeu peste țară* (1937) se află, scrie cronicarul, „pe drumul împărătesc al liricii noastre” și „îți dă ceva din bucuria rară a căutătorilor de aur”. Același grăunte îl găsește și în proza unui Al. Lascarov-Moldovanu, ale cărui scrieri au „o temelie solidă de sinceritate”, ele aducând „nu oameni, ci suflete”. În comentariul *Din perspectivele unei literaturi creștine la noi*, prilejuit de apariția unuia dintre romanele celui citat, Papadima scrie că asemenea apariții răscumpără „păcatul unui veac întreg de muncă a scrisului în care Dumnezeu a fost alungat cu totul. Era curios într-adevăr cum un popor care a trăit și a creat în cultură, timp de o istorie întreagă, aproape numai prin Biserică, și-a modelat prin ea limba literară, stilul de viață istorică, concepția cosmică – sufletul, cu un cuvânt – să ajungă la un moment dat străin de tot ceea ce era el însuși. Faptul însă era atât de evident, încât mișcarea de raționalism socializant de la «Viața românească» n-a ezitat să tragă din el singura concluzie posibilă pe atunci: ateismul nostru organic”. Împotriva acestui „raționalism socializant” s-a situat, scrie Papadima, Nichifor Crainic, care trebuie să fie socotit un „deschizător de drumuri”, „un toiag de îndrumător”. Cronicarul a lăudat, consecvent, literatura receptivă la spiritualitatea ortodoxă și la universul folcloric. Credea că drumul de „lumină calmă și plină” al poeziei noastre „pornește de la *Zburătorul* lui Heliade, prin *Doinele* lui Alecsandri și *Călin* al lui Eminescu, prin *Darurile pământului* ale lui Nichifor Crainic și *Povestea Maicii Domnului*, de Ion Pillat, până la poezia lui Radu Gyr și N. Crevedia”. Altă dată, în articolul *Poezia – cunoaștere etnică*, din volumul din 1944, relevă care sunt, în accepțiunea sa, „creații de puternic suc etnic, dar și de mare rafinament artistic”: „Pornind, prin Nichifor Crainic, de la *șesurile natale* dunărene, prin Lucian Blaga din *Poemele luminii*, prin V. Voiculescu de la peisajul arhaic al *țării Zimbrului* și din sentimentul de grație și plenitudine a rodniceii gliei strămoșești în *Pârgă*, prin

Adrian Maniu de *Lângă pământ*, prin Tudor Arghezi de la *Testamentul străbunilor*, prin Ion Pillat de la *Satul meu* – poezia românească s-a ridicat din anii de după 1920 până azi la creații de un puternic suc etnic, dar și de mare rafinament artistic”. Ovidiu Papadima n-a realizat, în celălalt citat de mai sus, că situându-l pe Heliade la capătul unei serii și pe N. Crevedia la celălalt capăt, își decredibilizează teoriile. Este aici vorba și de altceva, și anume de acele tendințe exclusiviste, de acele „alterări prin precepte ideologice, și nu prin simțire critică”, de acele „obligații de grup” (de grupul revistei „Gândirea”), pe care i le-a reproșat, la apariția volumului *Creatorii și lumea lor*, Mihail Chirnoagă.

Abstract

In the first part of his life as a writer, he was mostly a literary critic. The main characteristic of his book *A Romanian vision of the World* is the orthodox perspective about the Romanian popular art. In the Romanian people beliefs, God is always present, his image being the Biblical one, but much more human. A special touch of the old peasants mentality was given by “the sentiment of love and intimacy for the nature”, about he was believing that she is blessed to by God. Dorina Grasoiu has published the anthology *The life of Ovidiu Papadima's books* (Vestala Publishing House, 2004).

Key words: creation, vision, God, anthology, Dorina Grasoiu.